

Pastabos pačiam sau

Artėjant ketvirtajam Kultūros kongresui

Čia bus kalbama apie vieną esmingiausių decentralizacijos bruožų, gvildentų dar pirmajame Lietuvos kultūros kongrese. Kaip tada, taip ir dabar, dar daug kas decentralizaciją įsivaizduoja tik kaip teritorinį valdžių paskirstymą tarp ministerijų, regionų ir savivaldybių. Betgi tai yra kai kas daugiau – tai demokratijos išplėtojimas iki pilietinės visuomenės. O šis procesas turėtų apimti valdžios atotrūkio nuo visuomenės įveikimą, skatinti valdžios bendradarbiavimą su visuomeninėmis organizacijomis, kai kurių valdžios funkcijų delegavimą visuomenės savivaldai ir pačios visuomenės įtraukimą į kultūros politiką. Tik taip įmanoma išsaugoti kultūros kūrimo spontaniškumą bei įvairumą ir jos politiką daryti tikrai bendru reikalu (respublika), neprimetančiu visuomenei nei ideologinių, nei komercinių standartų.

Pradėję kurti Kongreso tarybą rengėjai dar menkai tenusimanė apie europietiską patyrimą. Ilgokai ieškojo būsimai organizacijai pavadinimo. Daugelyje Vakarų kraštų kultūros politika iš esmės tapatinama su meno politika, o paskui prie jos gana fragmentiškai, atsitiktinai, visai nemotyvuotai ir kiekviename krašte savaip prisegami kai kurie kiti dalykai – istorinis paveldas, muziejininkystė, radijas ir televizija ir pan. Kongreso rengėjai rėmėsi samprata, kuri įsitvirtino antrosios XX a. pusės kultūros teorijoje (kultūros filosofijoje, etnologijoje, kultūrinėje antropologijoje). Kultūra šiuo požiūriu yra tam tikrai žmonių grupei (tautai, valstybei, epochai) charakteringas gyvenimo būdas bei to būdo apibrėžta kokybė, kuri užtikrina šiai grupei išgyvenimo galimybę ir suteikia jos gyvenimui vertę ir prasmę. Reikėjo padėti daug pastangų įrodinėjant, jog Kultūros ministerija savo funkcijomis neaprepia visos kultūros, o tik tam tikrą jos dalį. O tai reiškė, kad neįmanoma tik esamos Kultūros ministerijos pastangomis įgyvendinti visos kultūros politikos. Ją neišvengiamai vykdo visa valstybė, tvarkoma ir valdoma valdžios institucijų.

Kongreso uždavinys buvo ne dubliuoti ar pakeisti Kultūros ministeriją, bet pirmiausia neišleisti iš akių ir tų dalykų, kuriais jokia ministerija nesidomi, t. y. kurie yra tarp ministerijų veikimo zonų. Pagaliau ką reiškia platus mąstymas? T. S. Eliotas pasakytų, kad individas apskritai negali būti kultūringas, nes šiais laikais jau niekas neaprepia visos kultūros. Visi mes įklimpe į daugiau ar mažiau ribotas kultūros sferas. O kaip Lietuvoje surasti tokio plataus akiračio politiką, kuris vienas su tuo uždaviniu susidorotų? Neišvengiamą modernaus žmogaus akiračio susiaurėjimą galėtų kompensuoti tik Kultūros taryba, sutelkianti kiek įmanoma įvairesnes kūrybos pajėgas, aprėpianti ne tik profesionalias, bet ir kitas kultūros sritis, gebanti reaguoti į visus nevienadienius kultūros reiškinius, mokanti diskutuoti ir susitarti. Štai apie kokią tarybą galvojo Lietuvos kultūros kongresas. Ji turėjo generuoti kiek įmanoma platesnį ir įvairesnį mąstymą apie visą kultūrą, vykdyti jos stebėjimą, koordinuoti visuomeninių organizacijų ir valdžios įstaigų pastangas kultūros problemoms spręsti. Svarbiausia, kad taryba tikrai būtų nepriklausoma nuo valdžios, kad galėtų organizuoti laisvus nesprenžiamų, sunkiai ar nesėkmingai sprendžiamų kultūros politikos problemų svarstymus ir siūlyti atitinkamoms institucijoms jų sprendimus. Antra, ji turi būti visuomeniškai angažuota, t. y. būti jautri ir dėmesinga iš visuomenės ir jos organizacijų kylančioms problemoms bei iniciatyvoms.

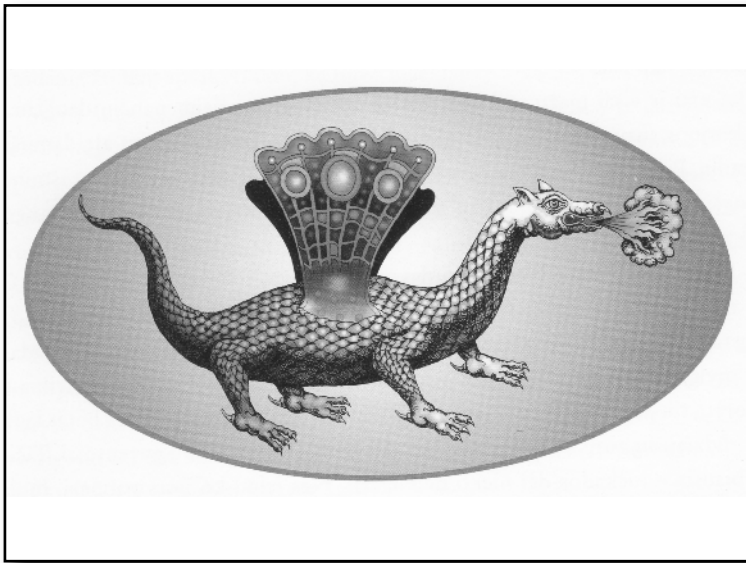
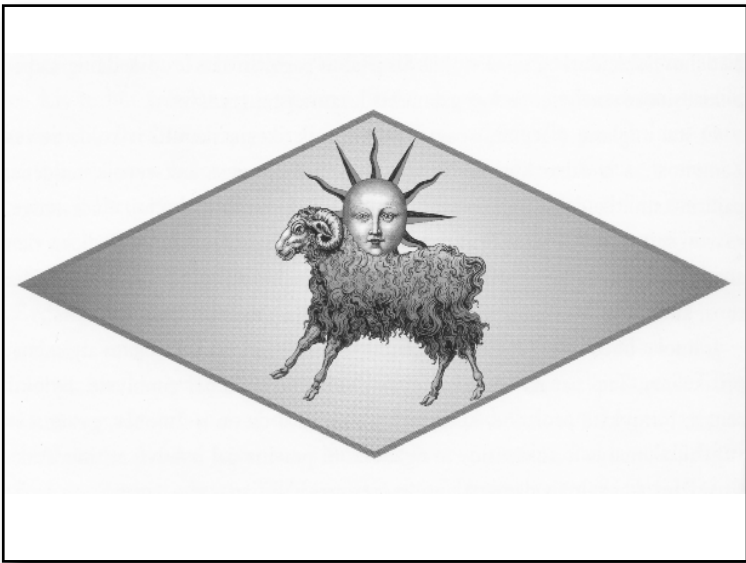
Kadangi visiems trims kongresams nepavyko visuomeninio bendradarbiavimo su valdžia įteisinti, dabar tokio darbo tenka imtis vienai visuomeninei tarybai. Tačiau ji neturi normalių darbo sąlygų, atstovauja toli gražu ne visai kultūrinei visuomenei, o tik 58 nevalstybinėms organizacijoms. Užuo sprendus problemas sutartinai, dabar jai tenka oponuoti, imtis kritikos.

Krescencijus Stoškus

Kitame numeryje:

- Algimantas Kezys. Pastebėjimai – tarp kitko.
- Prikelti žodžiai: Stasys Yla.
- Raimundas M. Lapas. Šimto talentų vyras (2).

Redaguoja Aldona Žemaitytė aldaze@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Mikalojus Povilas Vilutis. Iliustracijos iš Gilandos knygos „Kopų karalienė“.

Kai aš noriu ką nors pasakyti, sakau žodžius, bet nepaišau paveikslėlių. <...> Tas, kuris kalba, kad dailininkas, tepdamas dažus ant drobės, nori ką tai pasakyti, sprendžia globalines problemas ir, tepdamas dažus ant drobės, gali jas išspręsti ir kad tame yra jo kūrinio vertė, tai jis arba tave laiko kvailiu, arba pats yra kvailys.

Kai rymai ant ežero kranto ir matai nuostabų vaizdą – salas, žalią mišką, vandens skaidrumą, dangaus žydrynę, tu patiri nuostabias būsenas ir tau to užtenka ir tu neklausi: O ką visa tai reiškia ir kokios potekstės slypi po šiuo vaizdu? Taip matyk ir paveikslą. Jeigu paveikslas nesukelia tau panašių būsenų, tai arba paveikslas nėra meno kūrinys, arba tu neturi jauslės menui.

Mikalojus Povilas Vilutis

Apie M. P. Vilučio kūrybą skaitykite 6-tame puslapyje.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Krescencijus Stoškus. Pasitinkant ketvirtąjį Kultūros kongresą.
- 2-as psl. Renata Šerelytė. Metafizinė lietuvių literatūros žemė.
- 3-as psl. Birutė Jonuškaitė. Rugių laukas.
- 4-as psl. Raimundas M. Lapas. Šimto talentų vyras (1).
- 5-as psl. Prikelti žodžiai (Lilė Tutlytė, Kazys Bradūnas).
- 6-as psl. Vidas Poškus. Nuo Bizantijos iki siurrealizmo.
- 7-as psl. Vytautas Balčiūnas. Mstislavo Dobužinskio kelionės į tėvonijos dvarą (2).
- 8-as psl. Vytautas Visockas. Patys muša, patys rėkia.

METAFIZINĖ LIETUVIŲ LITERATŪROS ŽEMĖ

RENATA ŠERELYTĖ

Lietuvių literatūroje ir kritikoje šiandien susiformavusi įdomi situacija: nemažai rašto žmonių laiko lietuvių literatūrą agrarine ir suvokia tai kaip savaime suprantamą kultūros reiškinių, kiti į tą reiškinį žiūri su panieka ir pasibodėjimu ir neigia „agrarinę“ literatūrą kaip modernios kultūros dalį. Neva ji neatitinkanti pažangių naujosios literatūros standartų (kokie jie, nė vienas paprastai nesiima įvardyti). Užtat ir „euroromanas“, regis, liko neparašytas, nors po Frankfurto knygų mugės, vykusios 2002 m., kur Lietuva dalyvavo garbės viešnios teisėmis, Lietuvoje buvo kilęs „euroromano“ rašymo bumas ir net kurtos įvairios strategijos tokiam romanui atsirasti. Kodėl

Kad mūsų literatūroje, tegu ir „agrarinėje“, dar esama natūralaus žmogaus skausmo, svajonių, nuoširdumo išraiškos, metafizinės erdvės ilgėjimosi, kaltės ir atgailos sąvokų. Taigi lietuvių literatūrą, nutiesdama tiltus tarp praeities ir ateities, mūsų ir išeivių, norėčiau su pagarba įvardyti kaip „žemininkų“ literatūrą, o ne „agrarinę“, nes žodis „žemė“ įkūnija mūsų tautos sielą, o visa, kas susiję su agrariškumu, – neretai svetimų valdžių mums primestus gyvenimo ir mentaliteto modelius.

Šiandien dar egzistuoja tokios dvi nenatūralios sąvokos, kurios mane visada suerzina – „kaimo“ ir „miesto“ literatūra. Lokalizacija kai kuriems mūsų kritikams ir literatūros žinovams tokia svarbi, kad kaime vykstantį literatūros kūrinio veiksmą jie laiko labai atsilikusiu nuo pažangaus veiksmo modelio, o tokio kūrinio personažas – toks pats, kaip mąstantis kukurūzas, ne dau-

Daugelis mūsų „žemininkų“ rašytojų – nei genijai, nei maniakai, nei gudrūs, reklamos esmę literatūroje perpratę žmonės. Užtat daugelis jų net patiems lietuviams nežinomi. Nieko nuostabaus – nemaža dalis tautos netgi paties didžiausio „žemininko“ – Donelaičio vardo neįsąmonina. Yra tokia laida nacionalinėje Lietuvos televizijoje – „Klausimėlis“, kurioje renkami kvailiausi atsakymai. Tai Donelaitis, praeivių nuomone, ir paraką išrado, ir Rusiją nukariavo, ir pirmasis kosmonautas buvo... „Klausimėlio“ kontekste pavojinga užsiminti ir apie kitus klasikus, nes gali išgirsti, kad Lazdynų Pelėda įrašyta į Raudonąją knygą, kad Cvirka sukonstravo pirmąją raketą, o Žemaitė – K. Prunskienės slapyvardis. Ir nors lietuviai – žemės tauta giliąja prasme, jie kažkodėl gėdijasi savo klasikos – tautosakos ir literatūros, kurioje slypi ištisų amžių suformuoti įstabūs papročių ir tradicijų sluoksniai.

Mums neretai atrodo, kad gudrios ir protingos yra kitų tautų knygos – ypač tos, kurios gerai perkamos, kurios užima populiariausių knygų dešimtukus, prie kurių autorių knygų mugėse susirenka kilometrines eilės gerbėjų snobų. O juk pakanka blaivaus ir ramaus požiūrio ir šios tokios analizės, kad pamatytum, kaip sukurtas tokios knygos populiarumas. Dažnai su menine ir išliekamąja verte jis neturi nieko bendro, o tik su „žvangančiu variu“ ir „skambančiais cimbolais“, kurie minimi Biblijoje – taigi su niekuo kitu, kaip su pinigais ir pripažinimu. Taip, gudrumo čia esama, ir nemenko. Ir proto – taip pat. O kurgi knygos išmintis?.. Juk jinais nieko bendro neturi su šitomis kategorijomis. Taigi jei neturime lietuviško bestselerio, kuris nušluotų, pavyzdžiui, Lietuvoje itin populiarias pseudofilosofines P. Coelho knygas, galbūt galime tik džiaugtis.

Knygos, kurių vertę sukuria, o reikšmę išpučia reklaminė strategija, sudaro įspūdį, tarsi su jų pasirodymu keistųsi pasaulis, kurtųsi nauja pasaulėžiūra, kosmose būtų aptikta nežemiška gyvybė ir panašiai. Tačiau kuo daugiau tokių neva „tradicinę pasaulėžiūrą“ sprogdinančių knygų pasirodo, tuo labiau grėžiuosi į senąsias knygas ir, jas skaitydama, regiu, kad tai jos – nauji pasauliai, jos gali atskleisti tai, ką naujosios knygos pamiršo. Ir jei kas labai dejuoja, kokia lietuvių literatūra provincionali ir „žemiška“, kaip ji nesugeba perimti naujų, globalių problemų, įsisavinti pažangių rašymo metodų ir madingų srovių, matyt, pamiršo, kad literatūros esmė galbūt ir turi būti „žemiška“. Nes nieko nuostabesnio nei žemė kituose pasauliuose mes nerasime, ji mums duota kaip likimas. To nesuvoks tas, kuris žemę regi tik kaip traukos jėga pasižymintį objektą.

Taigi esame žemiški, prie žemės, žemėje, su žeme... Kiek šiuolaikinių lietuvių autorių su didele nuostaba ir džiaugsmu, kartais – ir su liūdesiu – atrado šitą dabartės niekinamą ir plūstamą žemę!.. Romualdas Granauskas – su upių ir vėlių rūkais („Rūkas virš slėnių“), Juozas Aputis – su aistra liepsnojančiais smiltynais („Smėlynuose negalima sustoti“), Marcelijus Martinaitis – su našta, kurią galima pasidėti („Prilenktas prie savo gyvenimo“), Jonas Strielkūnas – su iki dangaus aidinčia Žoline („Tamsos varpai, šviesos varpai“)... Kokiam dideliui būriui rašytojų – tegu ir mažiau talentingų ir žinomų – žemė intuityviai tebelieka įkvėpimo šaltiniu!.. Juk, nusigręždamas nuo žemės, nusigręži ne nuo ko nors kito, kaip nuo žmogaus, kuris sukurtas iš dulkės, molio, grumsto, paukščio plunksnos, žolės lapo, voratinklio gijos, žuvies ašakėlės ir žvėries šonkaulio. Taigi iš viso to, kas virsta žeme, kas transformuojasi, auga, keičiasi, įgauna naują, galbūt ir metafizinį, kūną.

Ir jeigu mes pamiršime, kad esame žemė, kuriai savo nemirtingąją dvasią įkvėpė Kūrėjas, vargu ar ką daugiau galėsime prisiminti. Neniekinime žemės. Jos atmintis – tokia turtinga. □

Praėjusio amžiaus vaikai.

Vytauto Ylevičiaus nuotrauka

toks romanas nebuvo parašytas ir nenušlavė apgailėtinos „agrarinės“ literatūros lūšnyų kaip cunamis?.. Ogi veikiausiai todėl, kad nebuvo tinkamos reklaminės strategijos ir parankaus autoriaus. O meninė vertė čia mažiausiai kam rūpi.

Užtat kai postmoderno adeptai su panieka sako – „et, agrarinė literatūra“, – prisimenu šviesaus atminimo poetą Kazį Bradūną, kurio niekas nevadino „agrarininku“: jis buvo ir išliko kaip tikras „žemininkas“, archajiškos poezijos dvasios, susietos su unikalia tautos patirtimi ir kultūra, reiškęjas. Juk egzistuoja sena tiesa – pasauliui įdomūs galime būti tik savo tautiniu unikalumu. Savo tautos kultūra, kurią maitina neprilygstamas folkloras: dainos, sakmės, padavimai. Tai uola, ant kurios statomi tautos namai. Užtat „euroromano“ cunamis mūsų (dar) nenušlavė. Bene kiekvienas lietuvis šiandien turi galimybę susipažinti su naujausiomis literatūros tendencijomis bei autoriais (tik, deja, neretai tai jam neįdomu), ir išvysti, kad masinę isteriją sukėlė „pasauliniai bestseleriai“ tėra sėkmingos reklaminės kampanijos išdava.

giau. Iš esmės tai tik provincialumo simptomo pri pažinimas, nes šiuolaikinė mūsų miesto kultūra – dar labai jauna, jeigu lygintume su kitais Europos miestais. Taigi taip griežtai skirstyti literatūrą ir kultūrą į „kaimo“ ir „miesto“ man atrodo netikslinga, o kartais – net juokinga. (Viena menininkė – rašytoja – pareiškė, kad Nacionalinę premiją gavęs rašytojas neturėtų rašyti apie besiveršiuojančią karvę; tai nemodernu. Man atrodo, kad karvei tai visai nerūpi. Ir rašytojui neturėtų rūpėti. Ypač jei jis gavęs Nacionalinę premiją. Besibodinčiai karvėmis rašytojai iki šios premijos dar toli).

Taigi apibendrinant būtų galima sakyti, kad kai kurios sąvokos, taikomos literatūrai, guldo ją, vargšę, į Prokrusto lovą ir neleidžia atskleisti jos esmės. O esmė – kalbėti apie egzistencines žmogaus problemas, ribines situacijas, žmogaus pasirinkimą, būties grožį ir siaubą. Ir koks skirtumas, kur tai vyksta – tvarte, kur į pasaulį ateina veršelis, ar prekybos centro „Panorama“ (yra toks Vilniuje, neseniai atidarytas) stikliniame pasaže?.. Ar nuo to pasikeis reiškinio esmė?..

Duonos kvapas.

Vytauto Ylevičiaus nuotrauka

Rugių laukas

BIRUTĖ JONUŠKAITĖ

Kieme viskas, kaip būdavo metų metais: pakluonėje vienvietis vežimas, netoliese skabo žolę neseniai iškinkyta Dereškė, patvartėje gelžgalių, senų puodų, vielos, plytelių ir dar visokio velnio, kaip sako tėvas, nemaža krūva, prie durų į karvių tvartą bindzinėja Brisius ir smalsiai stebi kumelę – gal ji bandys bėgti, gal sumanys nugriūti ir pasivolioti – va, tada bus šuneliui smagumo! Galės lot, spygauti, daužytis ant grandinės. Tokios jo pareigos, juk jis visos sodybos sargas, jis tarsi kontrolierius laiku privalo sugauti kiekvieną judesį, kiekvieną šlamesį. Štai katė išlindo iš „šopos”: ji, matyt, tik ką sukrimito pelę – porą tingių žingsniukų ir atsitupia, apsisjuosia uodega, o paskui ima atsidėjusi praustis. Brisui ji nerūpi. Sena tinginė, niekad nedrįstanti ne per kelis metrus priartėti prie jo būdos. Vištos taip pat neįdomios. Jeigu kuri įžuliai lenda lesti iš jo dubenėlio – puola ir nuveja, bet jei sotus – negaili – lai kala savo purvinais snapais. Kas dar kieme? Statinė. Taip, ji savo vietoje: priešais gyvenamąjį namą, netoli „šopos”, su kibiru po kraniu. Ją tėvas nupirko seniai – kai aš dar nesigėdinau lakstyti tik su prasto kartūno apatinėmis kelnaitėmis, kurias pasiuvo mama. Tai buvo „mano” statinė, nes pirқта už mano pinigus.

Ta vandens statinė turi visą savo istoriją. Matyt, taip pats Dievulis lėmė, kad mano krikštamotė įsimylėjo amerikoną. Įsimylėjo skaitydama

jo laiškus, bet kokia ten meilė per Atlantą ir kiek ji gali tęstis? Neiškentė ir amerikonas – atvažiavo aplankyti išrinktosios. Susiėmė abu už rankų ir per visą giminę – tokį vyrą reikėjo ir saviems, ir svetimiems parodyti. Atvyko krikštamotė ir į mūsų kiemą. Amerikonas, kaip ir aš, pliku pilvu, tik žinoma daug didesniu nei mano, ir jo kelnės geresnės – baltos, iki kelių, su kišenėmis ir diržu. „Tai šita tavo krikštadukrė?” – dūrė pirštu į mane, o kad nepabėgčiau ir nepasislėpčiau už mamos sijono, tuo pačiu pirštu užkabino už kelnyčių gumelės. „Palauk, – tįptelėjo ją ir paleido, bet skausmo nepajutau, tik plekštelėjimą ant nuogo pilvo. – Nebėk, nebėk, aš tau tuoj...” Ir amerikonas ėmė krapštytis užkišęs ranką už nugaros. Tik dabar pamačiau, kad ten dar viena kišenė – užsegama! Iš jos ištraukė storą piniginę, laisvai it koki nereikalingą popiergalį išėmė banknotą: „Čia tau. Nuo krikšto močios”, – tarė patenkintas. Bet aš nebuvo patenkinta. Būta ko – kažkoks žalias pinigas... Va, kad būtų koki amerikonišką saldainį ar lėlę davęs... O aš taip tikėjau, taip tikėjau, kai išgirdau, kad mano krikšto mama už amerikono išteka...

Mano nusivylimas greitai nuėjo užmarštin, o tėvams tas banknotas iškrito kaip mana iš dangaus. Tėvas už jį nupirko vandeniui vežioti statinę. Dabar jau nereikėjo ir karvėms, ir kiaulėms tempti vandens iš tolėliau nuo namų esančio šulinio, ir nebaisu buvo, kad sausros metu jis išseks – sau vis gal užteks. Dabar tėvas du kartus per savaitę važiuodavo į ežerą senais geležiniais ratais, ant kurių baisiai dzeržgėdavo ilga, blizganti mels-

vai – sidabrinė statinė. Prisemdavo ją vandens, ir namo. Pastatydavo kiemo viduryje: kilsteli aukštyn rankeną, ir kaipmat pilnas kibiras. O jeigu diena karšta, jei saulė gerai įkaitina skardą, tai atidarius viršuje esantį dangtį šmukšt į vidų, pasineri iki kaklo, kaip šilta, kaip smagu, tik... ankštoka, nepasipliuškensi ir dviese su seserimi neįlįsi, nes anga tik viena...

Kieme viskas kaip buvo. Tik Dereškė jau pasiruošus kelionėn – trypia įkinkytą į vežimą, skersuoja į visai čia pat grandinę barškinantį Brisių. Apie vežimą sukiojasi mama ir tėvas, kaimynai Juozaponis ir Liubartas. Aš žinau, jie ruošiasi važiuoti į laukus kirsti rugių. Saulė jau krypsta antron dienos pusėn – reikia skubėti. Man atrodo, kad ten yra ir daugiau moterų, bet neturiu laiko pasidomėti, nes atsimenu, jog esu apsimovus šiltom treninginėm kelnėm – kaipgi su jom prie rugių – kaipmat bus pilnos akuotų! Puolu atgal į trobą ir imu versti spintą. Juk čia turi būti kokie nors seni džinsai, aš žinau, jie čia buvo, tik aš jų negaliu surasti. Išmetu krūvą drabužių, o tinkamų kelnių nėra. Kur jos pasidėjo?! Reikia skubėti, juk jie tikriausiai jau laukia manęs. Metu rūbus ir kyšteliu nosį pro duris: dar stoviniuoja, ačiū Dievui, dar neišvažiavo. Jie ruošiasi? Jie dėlioja ant vežimų sėdynių maistą? Ar jie užkanda prieš kelionę? Matau apie vežimą iš lėto judančius vyrus ir moteris su didžiulėmis rausvo vyno taurėmis rankose. Man nepaprastai gera šitaip į juos lūkuriuojančius žiūrėti: saulės sklidas kiemas, ji blyksi ir iškeltose taurėse, tik žmonių veidai lieka skaidriame šešėlyje, kuris krenta nuo daržinės... Bet juk man reikia rasti džinsus! Tarsi prieš savo valią atplėsiu akis nuo kiemo ir vėl lekiu vidun: dar kartą išnaršau visus rūbus. Yra. Galų gale radau. Apsimaunu. Šoku pro duris ir... kieme tuščia. Jie manęs nesulaukė?

Iš rytų, iš ten, kur stūkso Juozaponio sodyba, atslenka prieblanda. Sutemos, tarsi lietaus pritvinkęs debesis, nepaprastai greitai užlieja visą kiemą. Dar vis stoviniuoju ant slenksčio. Vėsa kyla iš čia pat žydinčių lysvių, vėsa atsiplėšia nuo plikai Dereškės nugrauzto kiemo, vyniojasi apie kojas ir kyla vis aukštyn aukštyn, virsdama baisia neviltim, įstrigdama

ašarų kamuoliu gerklėje: kur yra tas rugių laukas? Kaip jį pasiekti? Gal jis už ežero, gal į vakarus už dvaro – kur saulė nusileido? Kur dar žėri rausvas buvusios dienos atspindys? Greitai naktis ir jį uždažys – juodas dangus pilnas šaltų, aštrių spinduliukų. Viską matau jų blyškioje šviesoje: gelžgalius patvartėje, pakluonėje atremtą grėblį, iškištą iš būdos snaudžiančio Brisiaus gauruotą galvą, net pro „šopos” duris ant laktų miegančias vištas. Kiemo viduryj lyg paskutinis, pats didžiausias nevilties atspindys – vandens statinė – jos skardiniai sidabro spalvos šonai švyti mėnesienoje šalta, negera šviesa...

Pramerkiu akis. Naktis. Tamsa. Įsiklausau: jau bunda miestas. Klaiki neviltis laiko sukausčiusi visus sąnarius: juk aš žinau, kad kiemo nebėra – tik aukšti pelynų krūmai, tik didžialapės varnalėšos, tik rentinys įgriuvęs plūduriuoja maurais apžėlusiame šulinyje. Ten, kur kadaise mano tėvas kiekvieną rytą stabtelėdavo išėjęs iš trobos ir pažvelgdavo į dangų – kokią dieną ponas Dievas žada jo vasarajui ir pievoms, ten, kur motina su pilnu skreitu rugių sukiudavos tarp būrio vištų, – šiandien šlama iki juosmens suvešėjusi, niekieno nepjaunama žolė. Nuo ežero atklydęs vėjas ją lenkia, šukuoja, verpetais susuka, vėl pakelia – pro tamsią tylą atplaukia gūdi palaidotų gyvenimų simfonija. O ten, kur negaliu nueiti, kurlink net Dereškės tempiamo vežimo ratų vėžės negali manęs nuvesti, nes jos pranyksta ties vartais į anapus, ten mano tėvas ir motina, ten mūsų kaimynai su savo darbščiomis žmonomis kerta ir riša rugius. Saulėtam rugių lauke amžina vasara, ramybė ir kvepia duona. □

Šimto talentų vyras

Likimas yra bevilčio žmogaus išmislas, kuriuo jis pats netiki ...

Antanas Vanagaitis

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

Kadaise buvo kalbama, kad Valstybės teatro aktorius Vladas Fedotas-Sipavičius (pokario metais – Vladas Sipaitis) – žmogus, „pats save pralenkęs“. Gal ir taip, tačiau nepaisant visokiausių amatų gausos, Sipaitis nepaliko ryškaus pėdsako nė vienoje srityje. Ko gero, čia ir slypi atsakymas, kodėl iki šiol joks teatrologas ne-

A. Vanagaitis ir A. Vainiūnaitė-Kubertavičienė B. Šo operetėje „Šokolado kareivėlis“. 1924 m. (Nuotrauka spausdinama pirmą kartą)

apsiėmė rašyti rimtos monografijos apie šiaip jau ne visiškai rimtą aktorį.

Su Antanu Vanagaičiu atsitiko kitaip. Praėjus penketui metų po jo mirties, jau 1954 m. pasirodė gana išsami Vytauto Alanto redaguota monografija apie Vanagaitį. Knygos puslapiuose užfiksuoti prisiminimai žmonių, kurie Vanagaitį ir jo kūrybą pažinojo asmeniškai: aktoriaus Juozo Olšausko, muzikologo Juozo Žilevičiaus, kompozitoriaus Vlado Jakubėno, advokato Antano Olio, diplomato Broniaus Balučio bei žurnalisto Vytauto Alanto.

Neišdrįsau nuplėšti virtuvėje kabančio kalendoriaus kovo 10 d. lapelio, nes tądien kaip tik sukako 60 metų, kai mirė Antanas Vanagaitis. Mirties Angelas į savo globą pasišaukė jį Gulforte, Mississippi. Tačiau, nuodugniai perskaitę 192 puslapių Alanto knygą, rasite vos vieną sakinį apie šio žmogaus mirtį – tarsi Vanagaitis niekad nebūtų apleidęs Gyvenimo scenos! Tiesa, jo nebeamatysime plušant prie rašomosios mašinėlės „Margučio“ redakcijoje 6755 South Western Avenue, Čikagoje, neberegėsime pokštauojant su kolegomis „Vytauto daržo“ ar „Riverview parko“ estradose (populiariausios anų metų lietuvių vasaros suėjimo vietos), nebesutiksime lakstančio po Juozo Bačiūno „Tabor Farm“ vasarvietės golfo laukus. Užtat Vanagaitis paliko mums daug atmintinų gramofono plokštelių, muzikinių kūrinių, beveik 30-ties metų kultūrinio ir humoro žurnalo komplektų ir jau tris ketvirtadalius amžiaus egzistuojančią radijo laidą. Mumyse Antanas Vanagaitis tebėra gyvas!

Jei reikėtų sudaryti Vanagaičio įgytų amatų

ar profesijų sąrašą – jis būtų ilgas. Pradėkime nuo to, kad jaunystėje jis buvo revoliucionierius. Yra žinių, kad Šakių apylinkėje buvo subūręs jaunimą, kuris savo veikimą grindė grynai lietuviška ideologija. Šį momentą reikia pabrėžti dėl to, kad 1905-tųjų revoliucijos metu garsiai skambėjo ne tik politiniai, bet ir socialiniai, t.y. klasių kovos šūkiai. Atsiminkime, kad Vanagaitis buvo kilęs iš darbininkų, t.y. iš to luomo, kuris socializmui davė daugiausia pasekėjų, tačiau pats Vanagaitis tarp jų nepateko. 1905 m. revoliucija jam pirmiausia buvo lietuvių tautos sukilimas prieš caro priespaudą. Su savo bičiuliais jis skelbė šūkį: „Dirbti Lietuvos gerovei“ – vėliau tai taps kertiniu jo veiklos akmeniu. Gal sąmoningai, o gal ir ne, lietuviybės bei lietuviškų reikalų supratimas vėliau žymės visą Vanagaičio veiklą.

O ji buvo itin plati – jis buvo vargonininkas ir kompozitorius, dainininkas ir aktorius, žurnalistas ir leidėjas, impresarijus ir „recording artist“ (kaip kitaip, nepanaudojus angliško termino, būtų galima apibūdinti bene produktyviausią išeivijos muzikantą?), chorvedys ir pirmosios Čikagos lietuvių operos bei Lietuvių rūmų iniciatorius, humoristas ir filosofas, režisierius ir organizatorius, verslininkas ir rinkodaros specialistas, diplomatas ir giliai mąstantis lietuvis patriotas.

Kai Antanas Vanagaitis Laižuvoje susibičiuliavo su Juozu Tumu, ta draugystė tęsėsi iki pat Vaižganto mirties. Jie visą laiką susirašinėjo. Vaižgantas siųsdavo Vanagaičiui į Čikagą savo naujai išleistas knygas. Neužmiršdavo pamaloninti ir nuotraukomis. Ant vienos Vaižgantas užrašė: „Šimto talentų vyrui be vieno: nesugebėjusiam lig šiol įsigyti žmonos“. Ilgainiui ir tą „šimtą-jį talentą“ Vanagaitis sau „į jaučio odą“ įsirašė: 1935 m. jis vedė Liliją Žilvitytę. Beje, apie Liliją mažai ką surasime istoriniuose šaltiniuose. Žinome tik tiek, kad ji buvo tylioji Žozefina napoleoniškojo Vanagaičio šešėlyje. Jei ne ji, vargu ar Vanagaitis būtų galėjęs taip ilgai ir sėkmingai valdyti savo sukurtą „Margučio“ imperiją. Žilvitytės pėdsakai „Margutyje“ pastebimi beveik nuo pirmųjų jo įkūrimo dienų 1928 metais. Ji buvo ir aktorė, ir žurnalo bei radijo laidų administratorė, ir net žurnalistė. Vyrui mirus, Lilija sunkiai, iki paskutiniųjų ir beveik viena vežė „Margučio“ vežimą (nes jau pokario metais į Čikagą atvykusiems emigrantams ši žiniasklaida atrodė pernelyg „prasčiokiška“ ir žemo intelektualinio lygio). Vanagaičiai vaikų neturėjo, bet jų scenos ir radijo „personažų“ – Dėdytės Jeronimo ir Tetytės Daratos – dėka dešimtys tūkstančių Amerikoje gimusių jaunuolių tapo karštais lietuviais patriotais.

Jei Vanagaitis būtų pasilikęs Lietuvoje ir atsidėjęs tik scenos menui, jis būtų galėjęs tapti vienu iškiliausių mūsų aktorių; jei jis būtų pasišventęs tik muzikai – ko gero, turėtume mūsų istorijoje vieną geriausių kompozitorių; jei jis būtų rimtai atsidėjęs spaudai, jo vardas šiandien būtų linksniuojamas tarp gabiausių žurnalistų. Tačiau Vanagaitis pasirinko ne vieną, bet daugelį amatų ar profesijų. Jis nemėgo vienodumo, jam gyvenime reikėjo įvairovės. Tai buvo jo stiprybė ir silpnybė. Be to, tuometiniams Amerikos lietuviams, kurie galbūt nepasižymėjo dideliu išsilavinimu ar intelektu, reikėjo ne siauros srities specialisto, bet kaip tik tokio „šimto talentų“ žmogaus.

Nuo 1924 m., kai su savo vokalio teatro trupe „Dzimdzi-Drimdzi“ atvyko į Ameriką, Antanas

Vanagaitis pagarsėjo savo įvairialypiais gabumais. Satyrinė spauda, radijas, vodevilis, plokštelės – tai buvo visas jo gyvenimas, įkvėpęs ne tik monografiją, bet ir eilinio lietuvių išeivio meilę ir pagarbą. Šiandien norėčiau atskleisti kiek kitokį Vanagaitį – mažiau girdėtą, o gal ir visai nežinomą.

Aktorius – statybininkas?

Nuo pat XIX amžiaus aštuntojo dešimtmečio, kai lietuviai pradėjo masiškai keliauti į JAV „laimės ieškoti“, atsirado įvairios organizacijos, susivienijimai, chorai, orkestrai, dramos rateliai. Užuovėją jie galėdavo rasti arba bažnyčių salėse (nors klebonai ne visada būdavo tokiems projektams palankūs), arba pasauliečių svetainėse – „saliūnuose“ (kaip buvo madinga tais laikais vadinti karčiamas, užėigas).

Vanagaičio galvoje knibždėte knibždėjo mintis įkurti kultūrinį ir visuomeninį centrą. Tą mintį plačiai propaguoti jis pradėjo jau 1926 m. Anot jo, „*Čikagos lietuviai spėjo per keliasdešimt metų pristatyti daug bažnyčių, svetainių, biznio namų, bankų, gyvenamų namų, auditorijų ir t.t., bet įsigyti sau Rūmų nepajėgė. Lietuvių Rūmais aš noriu vadinti tam tyčia pastatytą ganą erdvų namą, kuriame tilptų mūsų tautiškai dvasinės kultūros pradai. Juk Čikagos lietuviai daug ką nuveikė per savo gyvenimo laiką, todėl reikalinga, kad tas nuveiktas darbas nežūtų... Tokie Rūmai talpintų savyje mūsų praeitį. Turėdami tiek literatūros, dailės, neturime jai vietos. Viskas išmėtyta, išblaškyta. O juk reikėtų tą viską surinkti ir padėti į saugią vietą. Kuo ne tik mes patys pasidžiaugtum, bet ir vaikų vaikai. Pavyzdžiui, jei mes pastatytume sau Rūmus, kuriuose tilptų muziejus, knygynas, teatras, klubas, tai, be abejo, jie būtų mūsų širdis – centras, kuris ne tik mūsų ainiams, bet ir mums patiems priduoūt daugiau stiprybės ir energijos dirbti darbą, kuris atneštų naudos mums vi-*

GERŲ, PIGIŲ, JUOKINGŲ IR KITOKIŲ DAIKTŲ BARGENAS

RUKYTOJAMS NAUJIENA! NEPAPRASTAS CIBUKAS!

5 dalys viename: pypkė, cigarnyčia, mustukas ir gražus paveikslas galo. Visi panašūs į butelį. Butelis išsitrūboja per vidurį. Apačioje dalis yra pypkės galva. Į galvą įsibūna cibukas, tursi pypkė, tik savo tabako prisikimš. Dėtyk ir rasi viską puikiai! Paruoškis iš gauto. Butelis 5/8 colių ilgio gultas, o aukščio stačias. Kaina tik 55 centai

Planų kerpama mašinėlė, žirklys, 7 colių šukos ir Safety Razor. Šeštas popierinės skrynių. Savo vaikus ir save, gali nuo galvos iki kojų apsidėrėti ir apsisukti. Beiklausk tuojau. Visi dabar perka. Figūrų ir gerų kainuos tik \$1.75. Persiuntimas 15c.

Nepaprastas peilis.

Spalvoto celofano kriaušės, 2 griežės, o vienas galo peilio, nesakyti kas yra. Turi mūšikį, tada jausmą. Peilis pavėslas vienos, ale ko – pats pašlėk. Kaina tik 50c.

Armonika! Hohner Armonika!

Keriausia, pigiausia lūpų armonika. Grosi ir norėsi. Priesk 50 centų, pasigrosi sukutinį, klumpakojį etc.

Dėda, tik ne dėgtukas

„Plono modelio, dėdė: gali nešioti rudoto kešėnį. Tikras dėgtukas. Nėra vėjo, pūsk, pūsk! Kėdė rėnkų ir užidegę knutes. Neuždegti, o uždegti. Nėra linia, gražus, kaina 30c, o visos spalvų – 35c.

Kortų ženklai

prapuola vien tik su paputimu. Geriausias kortų triukas. Šios kortos yra iš geros popienos. Kiekvienas žmogus turi nurodymą. Šeštas 25c.

Fotografai! Būsi, jeigu nusipirksi Eastman aparatą 2 1/2 x 3 1/2 didžio nuoma paveikslus. Piktūnuose arba šlap išvažiaves gali pigiai nusifotografuoti vaizdus ir save, merginą arba šeimyną. Su persiuntimu ir nurodymais, kainuos tik 2 dol. 25 centai. Tuojau rašinė! Nes vasa yra pat.

Eastman fotografiskasis aparatas, brusioto kešėnias didumo, ima paveikslus 1 1/2 x 2 1/2 colių, patogus visais atvejais. Gali nutrinti viską puošniausiai. Labai parankus kelionėje. Kaina tik 5 doleriai. Persiuntimas 25 centai.

Mūsų gražutėms moterėlėms dvylikos dalių kominecia iš visokių pasiūsimu dalykų. Šeštas sudėda iš 1 onkos emzoin eremo, 1 bonkos redemosio eremo, 1 dėžutės kvėpalų, 1 dėžutės šampū miltų, 1 dėžutės vėdo miltelių, 1 bonkos kvėpalų, 1 dūdelės dantų pastos ir 6 smeltų puikiausio mūlo. Viskas sudėta labai gražioje dėžutėje. Tuojau užsisakykite. Merginoms graži ir puiki dovana. Su persiuntimu kainuos tik \$1.75. Persiuntimas 10 c.

MARGUTIS NOVELTY HOUSE, 3241 So. Halsted St., Chicago, Ill.

A. Vanagaitis – sumanus net eilinių niekučių pardavėjas. Skelbimas iš pirmojo „Margučio“ žurnalo numerio, pasirodžiusio 1928 m. balandžio mėn.

siems... Mums reikalinga turėti savo tautinės kultūros centras, nes be jo mes žūsime”.

Apie Lietuvių Rūmus Vanagaitis svajojo visą savo gyvenimą. Nors sulaukė pritarimo iš savo draugų, tačiau jo mintis nevirto platesniu visuomenės sąjūdžiu. Paaiškėjo, kad čikagiečiams surinkti 150,000 dolerių buvo neįkandama suma. Tik praėjus trims dešimtmečiams, atsirado Jau-nimo centras Čikagos Gage Parko apylinkėse, o po beveik 60-ties metų – Pasaulio lietuvių centras Le-monte.

Tęsinys kitame numeryje.

PRIKELTI ŽODŽIAI

„Draugo” kultūrinio priedo palikimas

Lilė Tumosaitė

Vardai, įrašyti vandenyje

Rašytojai, menininkai ir visuomenininkai išauga iš visuomenės, kurios dalimi jie yra. Retas genijus prašoksta savo laiko ir savo aplinkos ribas. Taigi ir menas didžia dalimi yra socialus, visuomeniškas dalykas: pagrindiniai veiksniai – veikalo autorius ir auditorija.

Mūsų pats jauniausias menininkas gyvenimo yra pastatytas ant savotiško slenksčio. Kai jaunas mokslininkas, mokytojas ar jaunas inžinierius, atidirbęs amerikiečių įstaigos valandas, gali ramiai grįžti į namus ir tapti lietuviškosios visuomenės veikėjais, menininkui savo gyvenimą į tokias aiškas dalis suskirstyti sunku. Nori ar nenori, jis turi pasirinkti kartais ir kitokią auditoriją ir kitokią medžiagą. Taigi gal vertėtų pasvarstyti jaunojo menininko padėtį ir santykį su mūsų lietuviškąja visuomene.

Menininkas užčiuopia visuomenę jos reakcijoje į jį patį ir jo veiklą. Jaunimui reikia pripažinimo: neigiamo ar teigiamo, bet nuoširdaus ir tikro. Nėra kito tikresnio būdo jaunas menines jėgas atiduoti amerikiečių visuomenei, kaip nereaguoti į jaunųjų pastangas. Apatiškas stebėjimas vis labiau ir labiau stumia juos eiti ten, kur randamas atgarsis, nors ir neigiamas, tačiau atgarsis žmonių, kurie kuo nors domisi.

Mūsuose įvertinimas girdimas tik todėl, kad „jaunuolis reiškiasi”, neatsižvelgiant rimtai į jo pastangų turinį. Toks vertinimas netoli prašoksta visišką ignoravimą. Tokiam vertinimui stokoja tikro nuoširdumo bei rimto įsigilinimo į tai, ką pats menininkas nori išreikšti. Vieni iš mūsų vertina dail. K. Zapkų ar muz. D. Lapinską kaip menininkus, o kiti tik kaip jaunus žmones, kurie išnešė lietuvių vardą į platesnę kitataučių bendruomenę. Be abejo, lietuvių vardo dailininko balsas vos vos arčiau jiems, kaip menininkams, gali būti ir antraeilis. Kitataučiams tautybė svarbu tik tada, kada pats turinys ir forma verti dėmesio. Pas mus, atrodo, vertinimo

kryptis kitokia.

Kasdien labiau ryškėjās kiekvienos pastangos gyrimas pasidarė bereikšmis. Jeigu dainininko balsas vos vos atlaiko nelūžęs iki dainos galo, mes jam sakome, kad jis „žaviai pasireiškė”, kad turi „puikiai skambantį balsą” ir t.t., kokį tad „pasitenkinimą” gali jausti kitas dainininkas, kuris tikrai užsipelnė to įvertinimo? O mes ir jam, kaip ir anam, pilam tą patį šabloną. Tokiu netiksliau ir neat-sakingu vertinimu vardan naujų meninių jėgų ugdymo, galbūt ne vieną jų kaip tik ir užmušame.

Kiekvieną meno formą, bet ypač literatūrą, turim vertinti ne tik pagal savos estetikos mastą, bet ir pagal tąjį, pagal kurį pats autorius rašo. Tremtis, svetima mokykla, artimas santykis su kitų tautų literatūros veikalais, naujos kryptys ir naujos sąlygos gali įnešti teigiamų naujų reiškinių ir į mūsų literatūrą. Tačiau mes turim duoti rašančiajam laisvės atsakyti įprastinių trafaretų: senų temų, senų formų ir tūkstančiais kartų tik perstatinėjamų situacijų. Vien tik kad nauja, dar nereiškia, kad jau ir bloga, o tuo labiau ignoruotina. Ar novelė yra bevėrtė vien todėl, kad joje nėra intrigos, kad po pirmo skaitymo nevisai aiški? Gal vertėtų antrą kartą perskaityti ir pažvelgti, ar nėra kitų veiksmų, kurie duoda gilesnę prasmę, nei akivaizdi paviršutiniška intriga?

Turbūt, niekad praeityje jaunimui taip nereikėjo vyresniųjų pagalbos ir nuoširdaus noro susiprasti. Bet kritika padės ir įgaus prasmės tik tada, kai ji bus tvirta, pastovi, išsami ir vientisa. Tada neigiamas kritikos žodis turės daugiau įtakos, negu neapgalvotas „gerai”. Kritikai auklėja visuomenės skonį. Jų pareiga skatinti skaitytojų norą susipažinti su naujomis jėgomis. Be visuomenės dėmesio jaunieji muzikai, menininkai, rašytojai tikrai galės apie save pasakyti, kaip anas devyniolikto šimtmečio romantikas: „Mano vardas įrašytas vandenyje”.

„Draugas”,
1963 m. gegužės 18 d.

Kazys Bradūnas

Nedalomą lietuvių kultūra

Po vasarinio poilsio mūsų kolonijų kultūrinis gyvenimas vėl pradeda virti: koncertai, literatūros vakarai ir konkursų rezultatai, meno parodos, dramos spektakliai, operos, ir didžiojo Donelaičio 250 metų jubiliejus jau čia pat.

Visos šios kultūrinės apraiškos ir didesni ar mažesni jų vaisiai lengvai, kaip prinokę obuoliai, nenukrenta. Reikia gausaus būrio kultūrininkų ir visuomenininkų, aukojančių šiam reikalui iki kraštutinės ribos įtemptas pastangas. Tad visai suprantama, kad kartais ir pailstama, ir silpnumo valandomis nuleidžiamos rankos. Pagaliau čia ir laikas daro savo: ką žmogus įstengė padaryti, būdamas trisdešimties metų, jau ne visada begali, būdamas šešiasdešimties.

Tačiau ir kova su laiku, bent šiuo metu, atrodo, dar toli gražu nepralaimėta. Kultūrinių pastangų čionykštėje jauniausioje, savai tautai užsiangažavusioje kartoje visuose šonuose dar netrūksta. O tai kaip tik žadina viltis, kad kūrybinės laisvojo pasaulio lietuvių pastangos šitoje gyvybinėje estafetėje sėkmingai yra perduodamas į jaunesnes rankas, net į gyviau plakančias širdis. Visa tai akivaizdžiai liudija įvairių mūsų, ypač akademinio jaunimo) organizacijų veikloje ryškiai akcentuojamą kultūrinį aspektą, įrašant jį savo programose, suvažiavimų dienotvarkėse bei tradicinių vasaros stovyklų planuose.

Džiugu stebėti ir tai, kad organizacijų sendraugiškos vėliavos jau neretai yra nešamos jaunosios mūsų kartos, atėjusios čia be ypatingų revoliucijų sutartinai dirbti gilų kultūrinį darbą ranka rankon su vyresniaisiais. To rezultate regimas net palaimingas vyresniųjų atjaunėjimas. Visa šitoji veikla ir formuoja aną būtiną užnugarį, kur kūrėjas jaučiasi savai tautai ir savai bendruomenei reikalingas. Toks jautimas kaip tik ir didina jo kūrybines pastangas ir tokiuose bendrose nuotaikose kaip tik ir

skleidžiasi spalvingiausi kūrybos žiedai.

Tačiau šitokioje nūdieninėje situacijoje vienur kitur sublyksi ir tam tikro pavojaus signalai, kultūrinei veiklai išsibarsčius visuomeninėse, pasaulėžiūrinėse ir net politinėse mūsų organizacijose. Noromis nenoromis kartais pasivaidena mūsųose visai

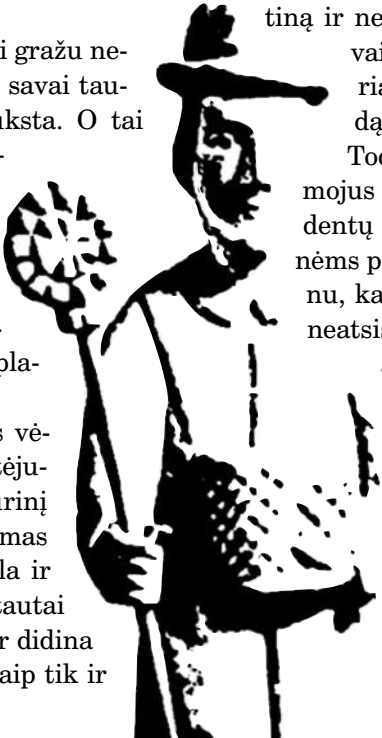
nereikalinga ir net kūrybiniam platumui nenaudinga uždarama. Gal ir nedaug perdėsimė, sakydami, kad retkarčiais susidaro įspūdis, lyg lietuviškos kultūros visai nebūtų, o egzistuoūtų tik ateitininkiškoji, santarietiškoji, neolituaniškoji, skautiškoji ar kitokia atitinkama kultūra.

Šita užuomina, gink Dieve, nepasisakome prieš minėtų organizacijų rodomą kultūrinį imlumą, o tik prieš pavojų užsisklęsti vien po savuoju skėčiu, įtikint tik į savąsias pastangas, neieškant įvairiomis progomis kontakto su kaimynais ir užsimerkiant prieš „nesaviškių” vaisingo darbo rezultatus.

Nežiūrint visko, lietuviškąją kultūrą turėtume priimti kaip visuotinę ir nedalomą visų mūsų kultūrininkų pastangą ir tos pastangos vaisių. Lietuviškoji kultūra turėtų būti suprantama kaip įvairiaspalvė gėlių puokštė, kurioje kvėpinti tik savo atneštąjį žiedą būtų ne tik nekuklu, bet ir nekaimyniška ir žemažiūriška. Todėl yra labai sveikintinas kai kurių mūsų organizacijų užmojus (kaip, sakysim, šios vasaros ateitininkų sendraugių ir studentų stovyklose) kultūriniais vakarams ir bendroms kultūrinėms problemoms nagrinėti kviestis ne tik „saviškius”. Būtų malonu, kad šitokia nuotaika mūsųose taptų visuotina. Tada, žinoma, neatsisakant vaisingo kultūrinio dialogo, būtų išvengta ne vienu atveju bergždžių ir pertemptų apsižodžiavimų.

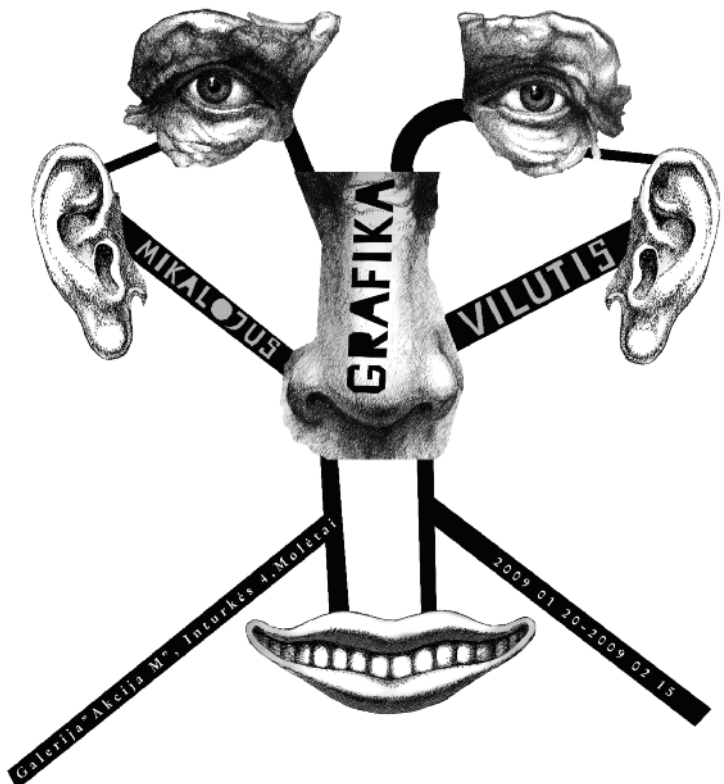
Tad vienų ir kitų vieniems ir kitiems rodoma gera vailia ir platus lietuviškosios kultūros supratimas galėtų būti graži naujo, čionykščio kultūrinės veiklos sezono pradžia, sezono, pažymėto donelaitiškuoju ženklu, ženklu to rašytojo, kurio širdyje rado lygiai šilumos visi lietuviai, besispyriuoją prieš pragaištingą svetimybių tvaną.

„Draugas”,
1963 m. rugsėjo 14 d.

Kapitonas. 1977. Serigrafija.

Plakatas. 2009. Skaitmeninė grafika.

Nuo Bizantijos iki siurrealizmo

Mikalojaus Povilo Vilučio šilkografijos darbų paroda Molėtų galerijoje Akcija M

VIDAS POŠKUS

Nepriklausomybės laikotarpiu Molėtuose susiformavo unikali, kitoms Lietuvos periferijos vietovėms nebūdinga situacija. Nors mieste nuolat gyvena ir kuria labai nedaug profesionalių menininkų (specifiška yra tai, kad savaitgaliais ir vasaros atostogų metu Molėtų apylinkėse ir rajone esančiose sodybose laiką leidžia nemažai iš didmiesčių suvažiavusių menininkų profesionalų), tačiau nuo 1997 metų Molėtų rajono kultūros centre kaip Krašto muziejaus padalinys veikia profesionaliąją šių dienų dailę reprezentuojanti galerija *Akcija M*. Vienas svarbiausių galerijos uždavinių yra meno ir kultūros procesų skatinimas vietos sąlygomis. Nuo 2002 metų Molėtų rajone – Videniškiuose, Balninkuose, Skudutiškyje – rengiami plenerai ir simpoziumai. 2006 metais Molėtuose organizuotas tarptautinis simpoziumas (kuriame dalyvavo menininkai iš Molėtų, Vilniaus, Ludzos (Latvija)) ir vienos dienos akcija viešosiose miesto erdvėse *Paukščiai Molėtų miesto herbui arba paukščių baimei – ne*.

Vis dėlto pagrindinė galerijos misija yra menininkų iš sostinės kūrybos pristatymas provincijos žiūrovams. Kiekvieną mėnesį molėtiškiai gali pamatyti naujas klasikų ir savo jėgas pradedančių autorių parodas. 2009 metų žiemą galerijoje *Akcija M* veikė Nacionalinės premijos laureato Mikalojaus Povilo Vilučio šilkografijų ekspozicija. Joje pristatyti dar praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje sukurti chrestomatiniai, baltos-juodos-raudonos spalvų deriniais pasižymintys šio vieno žymiausio lietuvių grafiko kūriniai (*Agresija, Kapitonas, Parašiutininkas, Parašiutininkė*), taip pat vėlesnių metų, kur kas spalvingesnės, serigrafijos (*Filosofas, Raudonas šešėlis, Nukryžiuotas kryžius*).

Kolegos (ypač grafikai) M. P. Vilutį vertina kaip vieną šilkografijos (arba serigrafijos) technikos pradininkų bei propaguotojų (dailininkas dirba ir Vilniaus dailės akademijos Grafikos katedroje). Tai spausdinimo per šilko audinį (tampriai užtemptą ant rėmelio) technologija, atsiradusi, kaip manoma, Tolimuosiuose Rytuose ir naudota papuošalų, namų apyvokos daiktų, ginklų (pavyzdžiui, samurajiškų) dekoravimui. Vakarų pasaulyje šilkografiją išpopuliarino pop menininkai (Roy Lichtenshtein, Robert Rauschenberg, Andy Warhol).

Bizantija ir Renesansas, siurrealizmas ir pop menas – štai tokios sąvokų poros peršasi galvon, žvelgiant į M. P. Vilučio darbus. Iš pirmųjų – bizantiškųjų – šaltinių menininkas pasisėmė tokius plastinius-kompozicinius savo serigrafijų elementus ir savybes kaip frontalumas, hierarchiškumas, statika. Tai, kas verčia žiūrovą patikėti sakraliomis paveikslo galiomis. Būtent paveikslo – kadangi autoriaus darbai (tegu tai būna iš bendro konteksto iškirpta ir į bežadę baltą plokštumą nublokšta figūra) veikia sugestyviai, įtikina –

Rėja. 1974. Serigrafija.

paveikia. Paveikia taip, kad stebėdamasis bemaž įtiki esąs tiesioginiu visų tų religinių misterijų dalyviu, keistos, somnabuliškos bendruomenės nariu. Remdamasis renesansinės ir manieristinės ikonografijos patirtimi, subjektyviai manipuliuojamas ja, M. P. Vilutis kuria savo įsivaizduojamas bendruomenes. Žmones-kentaurus, antropomorfinius gyvūnus, ornamentuotas arabeskas, stilizuotus maskaronus – visa tai, kas regisi neįsivaizduojama, skamba paradoksaliai, net silogistiškai. O šie dailininko darbuose egzistuoja lyg būtų sukurti kuo tikriausio Demiurgo. Paveikumo įspūdį galbūt kuria pagal geometrinės perspektyvos dėsnius (vėlgi renesansinės pasaulėžiūros atspindys) sukonstruota aplinka, fonas, kuriame veikia tos fantastiškos būtybės. Lygiai taip pat sėkmingai įtikina geras, tvirtas, konstruktyvus piešinys, anatomijos žinojimas. Pastarąjį liudija gerokai pamėsinėti ne vieno personažo organai ir kūnai. Paklaustas – kame čia siurrealizmas ir pop menas? – atsakyčiau taip: būdamas tikru siurrealistinės kalbos išpažinėju, automatizmo principo praktiku, M. P. Vilutis vizualizuoja tai, kas slypi kiekvieno sąmonės-pasąmonės kertelėse bei labirintuose. Pop meno plastinis žodynas (nuo apsimestinai linksmy spalvų, tikrai gražių dekoratyvių detalių iki tariamai lengvai sugromuliuojamų siužetų, atpažįstamų motyvų) ir leidžia tai vienodai lengvai suvokti (ar jaustis suvokiant) kiekvienam – nuo save laikančio meno gurmanu iki visiško estetinio profano.

M. P. Vilutis yra ne tik piešiantis, bet ir savo mintis žodžiais aiškiai ir argumentuotai išdėstantis menininkas. Turbūt geriau apie jį už jį patį nepasakytų niekas. Leisiu sau pacituoti: „Kai aš noriu ką nors pasakyti, sakau žodžius, bet nepaišau paveikslėlių. <...> Tas kuris kalba, kad dailininkas, tepdamas dažus ant drobės, nori ką tai pasakyti, sprendžia globalines problemas ir, tepdamas dažus ant drobės, gali jas išspręsti ir kad tame yra jo kūrinio vertė, tai jis arba tave laiko kvailiu, arba pats yra kvailys. Kai rymai ant ežero kranto ir matai nuostabų vaizdą – salas, žalią mišką, vandens skaidrumą, dangaus žydrynę, tu patiri nuostabias būsenas ir tau to užtenka ir tu neklausai: ‘O ką visa tai reiškia ir kokios potekstės slypi po šiuo vaizdu? Taip matyk ir paveikslą. Jeigu paveikslas nesukelia tau panašių būsenų, tai arba paveikslas nėra meno kūrinys, arba tu neturi jusrės menui’”. □

Dailininko Mstislavo Dobužinskio kelionės į tėvonijos dvarą Dabužiuose

VYTAUTAS BALČIŪNAS

Tęsinys. Pradžia Nr. 11

„Tik ką grįžau – iš Dabužių!“

Gyvendamas Peterburge, lietuviškosios savo kilmės įrodymus dailininkas M. Dobužinskis 1921 m. birželio 26 d. pateikė Lietuvos Respublikos konsuliniam atstovui, prašydamas suteikti Lietuvos pilietybę. Pagrindas, išdėstytas dailininko prašyme Lietuvos įgaliotajam diplomatui RTFSR optavimo klausimu, – jo lietuviška kilmė, kuri taip įvardinta rašte: „Iš čia pateiktos 1819 m. gruodžio 13 dienos *‘Išrašo iš bajorų knygų apie Januškevičiaus-Dobužinskių giminės kilmę’* kopijos matyti, kad Dobužinskių giminė, kuri lietuviškuose aktuose minima nuo 1532 metų, valdė sodybas Ukmergės ir Uptės pavietuose buvusioje Lietuvos–Vilniaus gubernijose. (...) Šitame dokumente minimas ir mano senelis Juozas (Dobužinskis). Jo mažametystės metais šeimos sodyba perėjo kitiems giminaičiams; nuo 1797 metų jis tarnavo Lietuvos pašte, o vėliau, perkeltas į miškų ir karinę žvalgybą, daugiau kaip 35 metus tarnavo karininku Vitebsko, Mogiliovo ir Kijevo gubernijose. Mano senelis Aleksandras (Dobužinskis), taip pat minimas tuose dokumentuose, tarnavo karinėse dalyse Peterburge ir daugelyje metų Brest-Litovske” (Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 30, ap. 1, Nr. 41). Šie ir kiti argumentai buvo pripažinti tikrais įrodymais. Taip ne tik Rusijoje, bet ir Europos didmiesčiuose pripažintas dailininkas tapo Lietuvos Respublikos piliečiu. Dailininko sūnus Vsevolodas atsiminimuose yra rašęs, kad „mano protėviai šimtmečiais gimdavo ir mirdavo Lietuvoje ir, nors kalbėjo lenkiškai, buvo Lietuvos patriotai. Beje, mano tėvo prosenelis, Juozas Dobužinskis, kuris, mažas likęs našlaitis, neteko tėvų palikimo, buvo išauklėtas Rusijoje ir pasidarė vėliau aukštu intendantūros valdininku Petrapilyje, į klausimą, ar jis esąs lenkas, atsakė: *‘Ne, esu lietuvis.’*” (Dobužinskis V. Prisiminimai apie tėvą, Niujorkas, 1874, gruodžio 19, rankraštis).

Mstislavo Dobužinskio piešinys „Pavasaris Kaune“, 1923 m.

Pats M. Dobužinskis ne kartą lankėsi tėvonijos dvare Dabužiuose. Tai patvirtina buvusio „Kurier Wilenski“ redaktoriaus Jerzy Survilos (Vilnius) šeimos archyve esantys dokumentai, kuriuos jis 1995 m. išdėstė tarptautinėje konferencijoje „Mstislavas Dobužinskis ir Lietuva“ (forumas surengtas minint 120-tą dailininko M. Dobužinskio gimimo sukaktį) perskaitytame pranešime „Dobužinskiai. Dabužiuose ir Vilniuje“ (išsamus pranešimas paskelbtas konferencijos leidinyje). 1929 m. spalio 27 dienos laiške žmonai dailininkas M. Dobužinskis rašo: „Tik ką grįžau – iš Dabužių! Ir pagaliau tai atsitiko – esame protėvių žemėje! (...) Iš pradžių mažas dvarelis – Mažieji Dabužiai, pasukui – Didieji. Tai dvi oazės, su daugybe senų medžių gana lygioje vietoje. Prie įvažiavimo pro dvaro vartus (medinė tvora) stovi aukštas kryžius. Prieš namą yra didžiulis alyvų krūmas. Namui tikriausiai 50 metų, medinis, plokščias fasadas, su pusiau apvaliais langais, keletas aukštų. Priekyje stiklinė siena. Mus pasitiko dvi simpatiškos senutės. Viena su kyku, Marija Strachova, šešiasdešimt metų. Kita – jos sesuo Helena Klimčycka, sena panelė. Abi ponios labai inteligentiškos (...). Jos mus pavaišino obuoliais, užkaitė virdulį, kvietė, kad atvažiuočiau į svečius kada tik panorėjęs ir bet kuriam laikui (...). Supranti, man buvo taip malonu, lyg būčiau įvykdęs kokią šventą pareigą”.

Dailininkas nuolat grįždavo prie Dabužių dvaro temos, detaliau paaiškindamas labai svarbius faktus ir aplinkybes. Štai po daugelio metų atsiminimuose dailininko parašyta: „Dabužius, kuriuos nuo 1532 metų valdė mūsų sena giminė, dėl įvairių šeimyninių ir kitokių nesusipratimų (...) jie perėjo į kitų savininkų rankas, ir atgauti dvarą buvo neįmanoma. Mano tėvas ir vienas dėdžių, o vėliau ir aš pats, daug kartų lankėmės Dabužiuose, o 1932 metais, per mūsų giminės 400 metų jubiliejų, tuometinė dvaro savininė senutė Strachova, pas kurią šventėme tas metines, pasiūlė man sudaryti dovanojimo aktą tos protėvių žemės sklypui, bet staiga mirė ir nespėjo to padaryti”.

Svarbių duomenų apie Dabužių dvarą ir jo savininkus Jerzy Survilai 1995 metais yra pateikęs iš šio krašto kilęs Liucijanas Soroka: „Gera pažinojau Mariją Strachovą (mergautinė pavardė Klimčycka), nes jos brolis, mano tėvo bičiulis Vitoldas Klimčyckis, atsargos karininkas, buvo mano krikštatėvis ir valdė Mstislavo Dobužinskio minėtą dvarą (150 ha žemės) – centrinius Dabužius, vadintus Didžiaisiais. V. Klimčyckis 1940 metais buvo išvežtas į Rešiotų lagerį Krasnojarsko krašte ir ten žuvo. Marija Strachova mirė staiga, viešėdama Kaune. Namui, kuriame lankydavosi M. Dobužinskis, buvo ne 50, kaip jis rašė, o maždaug 100 metų. Jame taip pat lankydavausi. Kambariuose buvo gražūs baldai, kabėjo daugybė paveikslų. Tikras malonumas buvo lankytis labai geroje bibliotekoje. Nežinau, kur visa tai dingo. Tas namas, kuriame lankydavausi kartu su tėvais ir kurį taip maloniai, kaip ir Mstislavas Dobužinskis, prisimenu, buvo parduotas ir nukeltas”.

Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje esančiame M. Dobužinskio Kauno laikotarpio archyve yra išsaugoti keli dailininko bloknetai, kuriuose jis piešė Lietuvos provincijos vaizdų eskizus. Ir nors dailininkas visose išvykose fiksuodavo lankomus objektus, tačiau Dabužių temos piešinių ten nėra. Galbūt dailininkas, išvydamas į Vakarus, jam brangiausio objekto – tėvonijos dvaro Dabužiuose – eskizus išsivežė kartu su būtiniausiais daiktais? Tad šių kūrinių ir kitų su Dabužiais susijusių duomenų paieška yra būtina. □

Dobužinskių tėvonijos dvaro pastatas.

Georgijaus Verneikiso nutapytas M. Dobužinskio portretas, 1922 m. LDM rinkiniai.

Bajorų Dobužinskių ženklas – Liubičiaus herbas.

Patys muša, patys rėkia

VYTAUTAS VISOCKAS

Teko dalyvauti Kauno „Aušros“ gimnazijos ir Kauno „Ažuolo“ katalikiškos mokyklos šventėse, skirtose š.m. Vasario 16-tajai. Himnas, tautiškos giesmės, patriotiškos dainos ir kalbos. Apie Jono Basanavičiaus „Aušrą“, apie Vinco Kudirkos „Varpą“, apie prieš 60 metų Lietuvos partizanų Minaičiuose pasirašytą istorinį dokumentą. Abiejose mokyklose panaši lietuviška, tautiška aplinka; „Ažuolo“ mokykloje, kaip galima spėti iš pavadinimo, dar ir katalikiška. Mokyklos švarios, tvarkingos, moksleiviai mandagūs. Turtingi mokyklų muziejai...

Per pastaruosius kelerius metus lankiausi ne vienoje kaimo, miestelio mokykloje. Su tais pačiais žmonėmis. Įspūdis geras, panašus. Bet mokyklų Lietuvoje daug, nors vis mažėja, visų neaplančys. Gal man teko pabuvoti tik tose, kur gerbiama ir puoselėjama tautinė kultūra, kur mokiniai žino, kas buvo Mindaugas, Gediminas, Vytautas, Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka? Pavyzdžiui, Sintautuose, kur pedagogai puikiai supranta, kad „apkurtimas gimtajai kalbai, apakimas jai – tai apkurtimas, apakimas tautai.“ „Kalbos smukimas – asmenybės smukimas. Jos paliegimas – asmenybės paliegimas. Esame knygnešių, tremtinių tauta. Bet ji persekiojimus ir tremtį ištvėrė, ištvėrė ir gimtoji kalba“ (sintautiškis prof. Juozas Pikčilingis).

O gal jau daugiau yra tokių mokyklų, kurios „nurašė“ gimtąją kalbą, nes kitaip argi vaikai dainuotų beveik vien angliškai! Nejaugi mokyklos, mokytojai čia niekuo dėti? Nejaugi jie nemato, kas dedasi pasaulyje, Europoje, Lietuvoje? Jie, žinoma, ne viską gali, bet gali daugiau, negu padarė per pastarąjį dvidešimtmetį.

Tą dieną, kai minėtose Kauno mokyklose mokiniai buvo mokomi patriotizmo, VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute vyko pokalbis Lietuvos istorijos temomis, kuriame dalyvavo istorikai Alfredas Bumblauskas, Raimundas Lopata na ir, žinoma, Rimvydas Valatka, visų galų meistras. Turėjau galimybę grįžęs namo tą pokalbį matyti ir girdėti kompiuteryje (tokią galimybę turi kiekvienas, kuris atsivers internetinį puslapį „Slaptai.lt“). Pasak kalbėjusiųjų, viskas toje mūsų istorijoje negerai: ji politizuota, iškreipta, idealizuota...

Kodėl politikai labai dažnai nepasitiki istorikais? – retoriškai buvo klausiama. Buvo priminta, kad Vytautas – šunsnukis, bet mūsų šunsnukis. „Aš šitą šunsnukį labiau myliu už kitus šunsnukius, nes jis yra mūsų. Nuo to nei Vytautas Didysis tapo mažesnis, nei LDK istorija tampa mažesnė, nei mes nuo to šiandien netampam mažesni.“ (Tai jau tikrai: nuo R.Valatkos meilės ar nemeilės Vytautas Didysis nei padidės, nei sumažės. Aktoriaus T. Vaisietos „Pasikalbėjime su Lietuva“ yra ir tokie žodžiai: „Karaliau Vytaute, atleisk klajūnui, kad tavo vardą keikdamas minėjau...“). Į savo istoriją mes žiūrime ne iš dabarties, o iš 1988-ųjų birželio 2-osios pozicijų. Arba iš praėjusio šimtmečio ketvirtąjo dešimtmečio pozicijų.

Kai istorikas Alvydas Nikžentaitis pasakęs, kad mes užėmėm Klaipėdos kraštą, buvome agresoriai, tai mes, užuot didžiavęsi, kad esame okupantai, pykstame. O juk Klaipėdos užėmimas – viena gražiausių datų Lietuvos istorijoje. Klaipėdą okupavome, o Vilnių, deja, gavome iš Stalino rankų, ir tai klaida.

Klausytojams buvo priminta, kad, pasak Gintaro Beresnevičiaus, mes niekaip negalime užaugti, amžini vaikai esame, su visais vaikui būdingais bruožais. Lietuva taip ir nesubrendo, liko vaiku. Mūsų laikysena, mūsų kompleksai, pozos, įsižeidimai – tai vaiko elgesys.

Čia tik kai kurios mintys, pasakytos tame susitikime su studentais, visas jas galite išgirsti minėtame internetiniame puslapyje. Dar buvo pasa-

kyta, kad tai tik pirmas blynas. Kiekvieną savaitę šie Lietuvos istorijos iškraipymų taisytojai važiuos į mokyklas, apie tuos iškraipymus pasakos moksleiviams, tie pasakojimai bus filmuojami, juos bus galima pamatyti per „Lietuvos ryto“ televiziją.

Nesu iš tų, kurie mano, kad Vytautas Didysis buvo toks gražus, koks pavaizduotas Petro Rimšos medalyje arba nežinomo dailininko paveiksle, kabančiuose ant mano buto sienos. Ir aktorius T. Vaisieta, kai sako, kad Vytautas – pasmaugto Trakų valdovo sūnus, kuprotas, surauktais antakiais, ilgarankis, ne kartą pardavęs žemaičius, malšinęs juos kraujo ugnį, – jo neidealizuoja. Arba Mindaugas, kruvinom rankom suvienijęs Lietuvą. Kur čia, anot minėtų istorikų, belyčiai vyrai ir belytės moterys?

Prisimenu, 1988-aisiais (tada dirbau „Minties“ leidykloje) pasikvietėme mažai žinomą istoriką papasakoti apie Nepriklausomybės akto signa-

Kauno „Aušros“ gimnazijos choras.

Autoriaus nuotr.

tarus. Juk net dabar iš jų tik apie vieną kitą daugiau žinome, o tada – nė to. Prisipažįstu, mane nemalonina nuteikė istoriko knaisiojimasis privačiam signatarų gyvenime, ydų, blogų įpročių ieškojimas, nors neabejojau, kad svečias sako tiesą, kai ką ir pats žinojau. Ne to tada iš pranešėjo tikėjomės ir laukėme, tas buitinis realizmas nuskambėjo kaip provokacija, kaip signatarų žygdarbio menkinimas. Buvo 1988-ieji!

O dabar ko tikimės ir laukiame iš istorikų? Jau atėjo metas, kai galima atimti ir tai, ką dar turime? Lėkime per mokyklas ir šaukime, kad Vytautas – šunsnukis, o Lietuva – Europos pauodegys, Europos užpelkis. Vaikai džiaugsmingai sutiks tokius istorikus, nes jie juk greitai klijuoti pravarės, greitai pasišaipyti. R. Valatką jie sutiks su ovacijomis, o Tomą Vaisietą, aukštinantį per negandų šimtmečius gyvą išlikusią Lietuvą, lietuvių kalbą, – nušvilps.

Vienas klausytojas, Užsienio reikalų ministerijos darbuotojas, tame renginyje išdrįso suabejoti: gal nereikia labai garsiai šaukti, kad Vytautas – ir šioks, ir anoks, kad Klaipėdą ne atsiėmėme, o okupavome? Tauta turi kuo nors tikėti, kuo nors didžiutis. Nė velnio! Jis buvo sugėdintas tarsi koks darželinukas, kuriam gal ir reikia pasakėlių apie geruosius kunigaikščius, o suaugusiems tai jau tikrai nereikia.

Beje, T. Vaisieta Vytautą Didįjį vadina karaliumi. Ar ir tai – Lietuvos istorijos dailinimas?

„Lietuva turbūt yra vienintelė Europoje ar net pasaulyje šalis, kurios nūdienos istorikai, nebodami istorinės tiesos ir jau paskelbtų autentiškų XIII ir XIV a. šaltinių, po karaliaus Mindaugo mirties vis didėjančią ir stiprėjančią Lietuvos karalystę pervadino didžiąja kunigaikštyste, o Lietuvos karalius – didžiaisiais kunigaikščiais... Dar įdomiau, kad nėra jokio raštiško XIII–XIV a. dokumento, kuris paliudytų 'LDK' ar 'didžiuosius kunigaikščius'. Visuose to meto dokumentuose (Mindaugo ir Gedimino laišakai, jų sutartys, popiežių laišakai ir bulės, Livonijos ordino ir Petro Dusburgo kronikos etc.) minima tik Lietuvos karalystė ir jos karaliai. Iš kur tas atkaklus mūsų istorikų noras ištrinti istorinę atmintį, nepaisyti dokumentų

ir išniekinti savo pačių valstybę?

Galima tik spėlioti, kada mokiniams bus pateikti neiškreipti istoriniai XIII–XIV a. faktai, juos grindžiant autentiškais dokumentais, o ne sukurtomis teorijomis. O gal nūdienos istorikai vis dar atgailauja už pagonišką praeitį ir savanoriškai nėra užsikrautę baudmės kryžių virš išniekintų Lietuvos karalių kapų. Mirusieji žino tiesą, galėtų sužinoti ir gyvieji“ (Rasa Gečaitė „Išniekinta Lietuvos karalystė ir karaliai“, „Atgimimas“).

Nesusilaikiau nuo platesnės citatos. Minėtiems istorikams vertėtų perskaityti visą R. Gečaitės straipsnį. Istorinių asmenybių ydas gal geriau palikti beletristams ir scenaristams, o jūs atskleiskite įvykių ir reiškinių esmę, pagaliau taisykite grubias savo pačių klaidas.

O jeigu jau mūsų tauta – amžini vaikai, kaip sako G. Beresnevičius, tai ir bendraukime su ja kaip su vaikais, jeigu patys esame tokie dideli. Negalima atmesti, kad, kai šviesios atminties filosofas mus vadino vaikais, buvo gal „padauginęs“. Nes ne dėl vaikiškumo mes nežinome savo istorijos, o dėl to, kad buvo neleidžiama mums jos žinoti. Antra vertus, tikrai esame vaikai, jeigu tautos prisikėlimą siejame su ciniko ir juokdario išrinkimu į Seimą, o gal ir į Prezidentūrą?

Rimti istorikai, mano supratimu, neturėtų nusileisti iki R. Valatkos ironijos ir pašmaikštavimų, nors, kaip sako Vytautas V. Landsbergis, „netgi Rimvydas Valatka bei Vytautas Šustauskas turi kažką gero ir nuoširdaus. Svarbu, kad kartais nueitų ir pasižiūrėtų į veidrodį – kas aš? Ar mano metodai, naudoti iki šiol siekiant visuotinio bei asmeninio gėrio, pasiteisino?“

Taigi – kas jūs, ponai istorikai, savo pačių valstybės niekintojai? Politologas Vilius Bražėnas pavadintų jus kosmopolitais, kuriuos reikėtų kosminių laivų išsiųsti į kosmosą, ten jums vieta. Lietuvoje kosmopolitizmo, nihilizmo, valstybės, tautos žeminimo ir niekinimo ir be jūsų yra per daug. Per daug keliaklupsčiavimo kaimyninėms valstybėms, kurioms leista nutylėti, slėpti, neigti įvairiausio pobūdžio skriaudas, nusikaltimus lietuvių tautai. Argi jums nežinoma, kaip vokiečių istorikai vaizduoja riterius, kardu ir ugnimi įsigalėjusius žemėse, kurias dabar mes, pasak A. Nikžentaicio, „okupavome“? Ką jau kalbėti apie Rusiją arba strateginę partnerę Lenkiją! Pastaroji begėdiškiausiai savo kalba rašinėja ant mūsų namų sienų – ir nieko, peikiame ne ją, o savus, kurie nesėkmingai bando tuos užrašus nutrinti. T. Vaisieta susijaudinęs sako: „O, gimtoji kalba! Tu viena, ir tavęs nepakeisi kuo kitu!“ Tai kad jau beveik pakeitėm! Šiandien gal ne, bet rytoj, ko gero, atsiras „istorikas“, kuris išdavikiškai paneigs ir „Molotovo-Ribentropo paktą“. Jeigu galima partizanus vaizduoti taip, kaip juos pavaizdavo Marius Ivaškevičius, tai kodėl negalima jų tapatinti su sribais: juk ir vieni, ir kiti šaudė! Pats esu girdėjęs istorijos mokytojų skundą: kaip vaikams pasakoti apie pokarį, kai visokie truskos drumsčia vandenį?!

Istorikas Romas Batūra apgailestauja: tokie istorikai paskleidė versiją, esą Gediminą nunuodijo lietuviai. Tą versiją perėmė kai kurie švietimo darbuotojai – kaip naujiena, sensacija. Išleido knygėlę apie Gediminą: kunigaikštis sėdi prie stalo su vyno taure, kurią netrukus išgers ir mirs. Ši akiplėšiška netiesa, klaidinga versija pateko į mokyklinius vadovėlius. Vaikams peršama mintis: štai kokie mes, lietuviai, esame! Tai siekimas menkinti, bandymas įpilti nuodų į mūsų dvasią, tai nusi kaltimas, sensacijų vaikymasis be pagarbos tautai, sovietmečio palikimas, kai patiems reikėjo save plakti. Iš dalies ta prisitaikėliškumo, karjerizmo dvasia išlikusi iki šiol, sako R. Batūra.

Lašas po lašo ir akmenį pratašo. O jeigu tie lašai be paliovos krinta ant jaunų galvų! Šitą tiesą gerai žino tie, kurie perrašinėja Lietuvos istoriją. Atkakliai perrašinėja. Ne, jie ne viską neigia, tik kryptingai interpretuoja kai kuriuos faktus, tik bando „į vietą pastatyti“ Gediminą ir Vytautą Didįjį, Basanavičių ir Šapoką, partizanus ir sribus, žydus ir žydšaudžius. Bet kai viską sudedi į krūvą, daug pasipūtimo ir arogancijos, savanaudiškumo ir keliaklupsčiavimo, o mažai meilės, pagarbos ir savigarbos, ko mums taip trūksta. □